

SKIRMANTAS JANKAUSKAS

Nepriklausomas tyrėjas, Lietuva
Independent Researcher, Lithuania

MENONAS: ANAMNEZĖ KAIP (AT)PAŽINIMAS

Meno: Anamnesis as (Re)Cognition

SUMMARY

The paper interprets the second part of the *Menon* (80a-86c), where Plato introduces the concept of anamnesis for the first time in his dialogues. With this theory of knowledge Plato attempts to justify the possibility of knowing virtue as beingness (οὐσία). Since virtue in general is an entity hypothetically predicted from the standpoint of being, its cognition implies the additional problem of its identification. Therefore, the way of knowing such an entity should function as an identification, i.e. already presuppose a certain knowledge of such an entity. Plato finds such a way in ancient geometry, which uses supposedly sensually familiar drawings, and draws conclusions about entities that exist beyond of the sensible. The possibility of anamnesis is grounded in *Menon* by proving the Pythagorean theorem to an illiterate young slave. Since the concept of anamnesis is not elaborated in the dialogue, conclusions about the role of anamnesis and the role of the geometrical mode of reasoning in Plato's philosophy are drawn from other dialogues of Plato. It is concluded that in *Meno* and *Phaedo* Plato does not formulate anamnesis as a way of knowing, he exploits it as an argument to justify the immortality of the soul, i.e. to demarcate the subject of philosophising. The geometrical mode of reasoning, which Plato universalises and ontologises, plays a much more important role in Platonic philosophising. The paper shows that this mode of reasoning, together with the assumption of a logical connection between imagination and thought, determines the structure of the analogy of the divided line that illustrates Plato's ontognoseological conception.

SANTRAUKA

Straipsnyje interpretuojama *Menono* antroji dalis (80a–86c), kurioje Platonas pirmą kartą pateikia anamnezės sampratą. Šia pažinimo teorija Platonas mėgina pagrįsti dorybės kaip esantybės (οὐσία) pažinimo galimybę. Kadangi dorybė apskritai yra būties rakursu hipotetiškai prognozuojama esybė, tai jos pažinimas numano

RAKTAŽODŽIAI: dorybė, esantybė, anamnezė, sielos nemirtingumas, padalintos linijos analogija.

KEY WORDS: virtue, beingness, anamnesis, immortality of the soul, the divided line analogy.

papildomą jos identifikavimo problemą. Tokios esybės pažinimo būdas turėtų funkcionuoti kaip atpažinimas, t. y. jau numanyi tam tikrą žinojimą apie tokią esybę. Tokį būdą Platonas įžvelgia antikinėje geometrijoje, kurioje naudojamos neva jusliškai pažįstamais brėžiniais, tačiau išvados daromos apie jusliškumo anapusių tvyrančias esybes. Anamnezės galimybė *Menone* pagrindžiama įrodant Pitagoro teoremą beraščiam jaunam vergui. Kadangi dialoge anamnezės samprata nedetalizuojama, tai išvados apie jos bei geometrinio samprotavimo būdo vaidmenį Platono filosofijoje daromos, pasižvalgant į kitus Platono dialogus. Daroma išvada, kad *Menone* ir *Faidone* Platonas neformuluoja anamnezės kaip pažinimo būdo, bet eksploatuoja ją kaip argumentą, kuriuo siekiama pagrįsti sielos nemirtingumą, t. y. demarkuoti filosofavimo subjektą. Kur kas svarbesnis vaidmuo platoniskajame filosofavime tenka geometriniam samprotavimo būdai, kurį Platonas universalizuoja bei ontologizuoja. Straipsnyje parodoma, kad šis samprotavimo būdas kartu su loginio ryšio tarp vaizduotės ir mąstymo prielaida lemia Platono ontognoseologinę koncepciją iliustruojančios padalintos linijos analogijos struktūrą.

Platonas vos ne kiekviename dialoge polemizavo su sofistais, o išskiliausiems sofistams – Gorgijui ir Protagorui – netgi paskyrė po atskirą dialogą. Nors gali susidaryti įspūdis, kad Platonas tiesiog gina filosofijos reikalą, taigi ir vis mėgina įgelti filosofavimo vežimui pagalius į ratus kaišiojusiems sofistams, tačiau įdėmiau pasižiūrėjus, tenka padaryti ir kitokių išvadų. Net pernelyg nesigilinant į filosofų ambicijas jau pačiu savo pavadinimu akivaizdžiai užgaunantį Gorgijo veikalą *Apie prigimtį arba nebūtį*, nesunku pastebėti, kad jo pirmojoje dalyje labai preciziškai nuvainikuojami Elėjos filosofų samprotavimai apie būtį. Gorgijas labai skrupulingai analizuoja elėjiečių išvadas ir negailestingai apnuogina tuos nenuoseklumus, kurie randasi dėl to, kad visi antiklos mąstytojai, taigi ir elėjiečiai, griežtai logiškai neatidalina vaizduotės ir mąstymo. Juk net pats Parmenidas, išmąstęs, kad esti tik būti arba esantis, veikia darė vaizduote pamatuotą išvadą, kad tas teorinis (re)konstruktas turėtų būtų sfairas¹. Loginio ryšio tarp šių dviejų sandų prielaida remiasi ir kasdienio vartotojiško pažinimo samprata, kurią tas pats Gor-

gijas suformuluoja minėto kūrinio trečiojoje dalyje. Šia juslių vaidmenį pažinime hipertrofuojančio pažinimo samprata Gorgijas grindžia trečiąjį savo kūrinio teiginį, kad neva jusliškai pelnomas žinojimas sietinas su konkrečia jusline žmogaus būseną ir todėl negali būti perteiktas kitam žmogui (DK82 B3 86). Šis teiginys savo ruožtu numano jau pozityviai formuluojamą Protagoro žmogaus matą, kuris dažniausiai formuluojamas išdidinant vien ontologinius akcentus. Vis dėlto išsižiūrint tiek į Gorgijo kūrinio trečios dalies svarstymus, tiek rekonstruojant paties Protagoro garsiojo teiginio išmąstymo prielaidas, į akis krinta abiejų sofistų samprotavimų pažintinis pobūdis. Jei iškilieji sofistai savo samprotavimuose akcentuoja ontologinių sprendimų pažintinį pagrįstumą, tai toks akcentas turėtų išlikti ir jų išvadų galutinėje formuluotėje. Regis, Protagoras kaip tik todėl savąjį žmogaus matą formuluoja eksploatuodamas jungtuko *ὤς* dvireikšmiškumą. Įvertinant aptartas aplinkybes išeity, kad Protagoro teiginys jau numatytų tiek ontologinius, tiek gnoseologinius akcentus: „[kiekvienas] žmogus yra visų daiktų /

dalykų matas, esančių, kad / kaip jie yra, nesančių, kad / kaip jų nėra“ (DK80 B1). Nereikia didelio įžvalgumo, kad suvoktum, jog Protagoras savąjį žmogaus matą formuluoja taip, tarsi siektų gnoseologiškai pakoreguoti Parmenido pagrindinį teiginį, skelbiantį: „(r)eikia mąstyti ir sakyti esantį išliekamai: juk (išliekamai) esti būti, o niekas (išliekamai) nesti“ (DK28 B6 1–2). Antikoje į kalbą žvelgiama ontologizuotai, todėl visa, kas įvardijama, yra. Parmenidas filosofavimo pamatinės ontologinės intencijos rakursu nubrėžia skirtį tarp išliekamai esančių dalykų ir išliekamai nesančių dalykų: būti yra išliekamai, t. y. esti arba buvoja be perstojo, o niekas, nors ir nutinka, tačiau nesti arba išliekamai nebuvoja. Protagoro žmogaus matas ne tik užklausia šio teiginio imperatyvų „reikia“, bet pagrečiui perša mintį, kad tas „reikia“ turėtų būti pažintiškai argumentuotas. Negana to, jusliško žmogaus matas jo formuluote numanomame parmenidiškajame teiginyje sudeda visai priešingus ontologinius akcentus ir tarsi apverčia jį aukštyn kojomis. Juk būtų sofistai, kaip jau buvo minėta, logiškai anihiliuoja dėl jos loginio prieštaravimo, o nieką, kurį Parmenidas savo poemoje sieja su besikeičiančiais jusliškaipatiriamais dalykais², pažintiškai reabilituoja, nurodydami, kad tie dalykai yra kiekvieno konkretaus žmogaus jusliškaipatiriama duotybė. Filosofuojantys, negalėdami išsižadėti loginio ryšio tarp vaizduotės ir mąstymo prielaidos, buvo priversti taikstyti su jiems nepalankiomis sofistų išvadomis, taigi persiimti jusliško žmogaus požiūri ir jau iš šio

neatšaukiamu tapusio mąstymo atskaitos taško pažvelgti į ligtolinio filosofavimo rezultatus. Parmenidui, atrodo, ranka pasiekama būtis ne tik netikėtai nutolo, bet, kaip jau buvo minėta, jai iškilo anihiliavimo grėsmė. Sprendimą šioje keblioje situacijoje suranda Sokratas, kuris, užuot mėginęs gelbėti į nežinią grimzti pradėjusią būtį, įsižiūri į sofistiškojo jusliškumo mato fokusuojamą konkretų žmogų ir suranda jo būde išminties meilei tiesiogiai, t. y. egzistenciškai, rezonuojantį siekį – dorybę. Negana to, Sokratas atsižvelgia į tą aplinkybę, kad jusliškas arba tiesiog kasdienį gyvenimą gyvenantis žmogus motyvuoja savo siekius, t. y. kad jam rūpi ne tiek, ar kokie nors dalykai yra ir kaip jie jam yra, bet kur kas pirmiau ir labiau – kam jie jam³. Todėl Sokratas ne tik ragina žmogų pirmiau ir labiau nei visu kitkuo rūpintis, kad siela būtų kuo geresnė, t. y. siekti dorybės, bet ir nurodo tokio siekio prasmę žmogui. Dorybė yra siektina, nes ja pelnoma eudaimonijos būseną. Kitaip tariant, Sokratas jau visiškai tiesiogiai įžvelgia aistros išminčiai numanomą egzistencijos prasmės klausimą ir teikia jo sprendimą, kuriuo persiima paskesnė antikos filosofija. O tai dar labiau komplikuoja Parmenido išmąstytoją filosofavimo siekį, nes darosi akivaizdu, kad šis elėjietis ne tik deramai neapmąstė pažintinės prieigos prie būties, bet ir visiškai išleido iš akių būties prasmės žmogui klausimą.

Žvelgiant iš ankstyvojo filosofavimo perspektyvos, nei sofistų, nei Sokrato tarsi ir neišeitų vadinti filosofais. Pirmieji žmogaus matu įteisino politinės veik-

los subjektą ir ruošė iškilesnius graikus tai veiklai, o antrasis užsiėmė net pačių atėniečių vertinimu keistoka misionieriška veikla, kuri tiek rėžė akį kai kuriems atėniečiams, kad šie neapsikentę padavė jį į teismą ir netgi nuteisė jį myriop. Sokratą į filosofavimo tradiciją įkomponavo ir šia reikšme filosofu padarė Platonas. Tai jo dialoguose Sokratas tapo filosofines problemas teoriškai gvildenančiu mąstytoju. Vis dėlto labiausiai Platonas sufilosofino Sokratą tuo, kad įkomponavo jo propaguojamą dorybės siekį į ligtolinę filosofavimo tradiciją. Šiame siekyje Platonas išvelgė galimybę reabilituoti sofistų sukompromituotą ligtolinį filosofavimą vainikavusią parmenidiškąją būtį. Jis įsisąmonino sofistų pamokas ir suprato, kad filosofavimo atskaitos tašku tapus žmogui, iš pradžių reikia įsiveikti su pažinimo problema. Vis dėlto pirmiausia jis užsimoja pažinti ne nuo žmogaus netikėtai nutolusią ir, regis, jam tiesiogiai jau neprieinama tapusią būtį, o pačiame žmoguje slypinčią ir apmąstomą dorybę. Matyt, Platonas išvelgė sokratiškosios dorybės ir parmenidiškos būties egzistencinę giminystę, t. y. jų abiejų sąsajas su teisingumu, tad galėjo padaryti išvadą, kad žmoguje reziduojanti dorybė turėtų būti būtiška ir, vadinasi, galėtų tapti raktu pažinti nutolusią būtį. Konstatavus dorybės ir būties giminystę, atsivėrė galimybės pažvelgti į dorybę iš būties retrospektyvos bei į būtį – iš dorybės perspektyvos. Pirmu atveju jau buvo galima prognozuoti, kokia esybė turėtų būti dorybė, jei ji priklausytų būčiai. Platonas čia padaro išvadą, kad ji turėtų būti οὐσία, t. y. esantybė

(*Menonas*, 72b). Antru atveju tenka konstatuoti, kad į būtį galima pažvelgti ne tik dorybės, bet ir kitų konkrečių esybių perspektyva ir kad tai, kas galimai galioja dorybei, turėtų galioti ir kitoms esybėms, t. y. kad galimai visos konkrečios esybės numano jų būtiškus atitikmenis. Kitaip tariant, persiėmus sofistinio mato fokusuojamo konkrečiau žmogaus požiūriu, tenka pataisyti Parmenidą ir norom nenorom pripažinti, kad būtis yra ne tik vienis, bet galbūt dar ir daugis. Su vienio ir daugio suderinimo problema Platonas galynėsis *Parmenide*, o *Menone* jis dar tik mėgina surasti pažintinę priegą prie prognozuojamo būtiškojo dorybės atitikmens, t. y. dorybės apskritai⁴.

Platonui iškilusi pažintinė problema yra gana kebli. Nors konkrečios dorybės tarsi ir pažįstamos, o Sokrato kalbinamas Menonas jas ne tik vardina, bet ir nusako jų turinius, tačiau dorybė kaip esantybė arba dorybė apskritai yra hipotetinės prigimties. Platonas tiesiog prognozuoja esant tokią esybę, atsižvelgdamas į tą aplinkybę, kad dorybė, kaip ir būtis, susijusios su teisingumu. Ir čia jis elgiasi taip, kaip gerokai vėliau elgiasi astronomai, kurie pagal nustatomas stebimų planetų perturbacijas prognozuoja nestebimų planetų buvimą. Vis dėlto Platono prognozuojamos esybės hipotetiškumą papildomai didina dar ir tai, kad būtis, su kuria dorybė apskritai yra gretinama, po Gorgijo kritikos pati yra tapusi hipotetiška. Platonas ne tik neužmerkia akių prieš iškilusius sunkumus, tačiau siekdamas padidinti dialogo intrigą, probleminės situacijos formulavimą dosniai perleidžia ne tik Gorgijo

nuostatas, bet ir jo išvalgumui atstovaujančiam Menonui.

„Ir kokių būdu, Sokratai, ieškosi to, (apie) kurį net nežinai, ar (jis) apskritai yra? Kurį iš nežinomųjų taikysiesi surasti? O jei palankiausiai atveju ir pataikytum į tą, kaip sužinotum, kad tai yra kaip tik tas, kurio nežinojai?“ (80d)⁵.

Šioje formuluotėje įvertinamas dar vienas svarbus momentas. Mat ne tik nežinia, ar yra prognozuojama dorybė apskritai, bet nežinia ir kokia ji yra (71a), tad net pavykus pažinti tokios prigimties esybę, vis tiek taip ir nebūtų aišku, ar tai yra būtent ta esybė, kurios buvo ieškota. Šiuo atveju situacija savaip primena Amerikos atradėjų nuotykių: juk šie aptiko nežinomą ir net neprognozuojamą žemyną ieškodami jūrų kelio į žinomą Indiją? Preciziškai suformuluota problema sufleruoja jos sprendimo detales. Jei sėkmės atveju surasta esybė dar reikalinga identifikavimui, tai jos pažinimo būdas turėtų remtis jau turimu žinojimu, taigi turėtų funkcionuoti kaip (at)pažinimas. O tai papildomai sufleruoja, kad kelio į dorybę apskritai reikėtų ieškoti konkrečiuose žinojimuose, kuriais disponuoja sofistų žmogaus mato fokusuojamas konkretus žmogus. Vis dėlto pirmiausia reikėtų užsitikrinti, kad tokių esybių kaip prognozuojama dorybė apskritai esama. Platonas neužsiima spekuliatyviais apmąstymais, tačiau išsižiūri į antikos žmogaus mąstymo turinius ir suranda jam parankų žinojimą. Juk kasdienį gyvenimą gyvenantis graikas ne tik ūkiškomis žiniomis verčiasi, bet dar tiki ir mitais, kuriuos, anot menoniškojo Sokrato, byloja išmintingi vyrai ir mote-

rys, taip pat ir pakylėtieji poetai. Tad Sokratas primena Menonui dar pitagorininkų filosofijoje eksploatuotą mitą apie sielų nemirtingumą bei jų nesibaijančias keliones tarp žemiškojo ir anapusinio pasaulių ir padidina tame mite jam reikalingus akcentus.

Kadangi siela yra nemirtinga ir daug kartų atgimusi bei yra regėjusi visus dalykus ir čia, ir Hade, neturėtų būti (jų) nepažinusi. Vadinasi, nieko stebėtino, kad turėtų pajėgti atsiminti visa, ką buvo patyrusi apie dorybę ir visus kitus dalykus. Kadangi visa prigimtis susijusi, o siela yra pažinusi visus dalykus, tarsi niekas nekliudo, vieną dalyką atsiminus – tai žmonės vadina mokymusi – visa kita atskleisti, jei tik mes turime ryžto ir nepaliaujame ieškoti. Todėl išeitų, kad tyrinėjimas ir mokymasis yra atsiminimas (81c-d).

Platonas nesibodi savo dialoguose naudotis mitais ir pasitelkia juos tada, kai reikia aptarti filosofavimui svarbias, tačiau juslišku pažinimu nepasiekiamas ir šiuo požiūriu anapusiškas esybes. Kadangi Platonas nekvestionavo jusliško pažinimo teorijos pamatinės prielaidos, t. y. loginio ryšio tarp vaizduotės ir mąstymo, tai turėjo sutarti su sofistais ir skeptiškai vertinti mitologinius liudijimus. Tačiau tų pačių sofistų akcentuojamas susitelkimas ties konkrečiu žmogumi vis dėlto provokavo atsižvelgti į visą žmogiškąją pažintinę patirtį, taigi ir į mitus. Platonas naudoja šią galimybę, o įvertindamas tą aplinkybę, kad mitai yra pažintiškai neverifikuojami, elgiasi su jais gana laisvai. Jis ne tik modifikuoja dialoguose eksploatuojamus mitus, t. y. sudeda jam parankius akcentus ar papildo juos reikalingomis detalėmis, bet

netgi kai kuriuos mitus tiesiog išgalvoja. Atgaivindamas filosofavime dar pitagorininkų eksploatuotą mitą, Platonas ne tik įpučia papildomos gyvasties į menoniškojo Sokrato minimą ryžtą surasti dorybę apskritai, bet pagrečiui atveria perspektyvą įsiveikti ir su būties prasmės problema. Jei yra anapussybė ir siekla nuo prigimimo priklauso jai, tai ties anapusiška parmenidiškąja būtimi kulminavusi aistra išminčiai, matyt, yra nulemta sielos siekio susigražinti savo visavertę egzistencinę būseną. Negana to, Platonas ne tik didina tradiciniame mite apie sielų persikėlimą iš principo galimą pažintinį jo aspektą, bet dar prideda akivaizdžiai šiam mitui svetimą ir, regis, nuo Parmenido nusižiūrėtą prielaidą, kad „visa prigimtis susijusi“⁶. Tai tik patvirtina anksčiau keltą mintį, kad iškilusis klasikais bent jau ankstyvuojų savo kūrybos tarpsniu buvo užsimojęs pažinti dorybę ne tiek dėl jos pačios, kiek dėl galimybės pažįstant ją veikiai temizuoti visą būtį. Jei būtis, žvelgiant sofistų primestu konkrečiau žmogaus požiūriu, yra konkrečių esybių būtiškųjų atitikmenų, t. y. esantys, daugis ir visa joje (logiškai) susieta, tai siekiant temizuoti būtį, gana, vaizdžiai tariant, įkelti į ją bent vieną koją, t. y. pažinti bent vieną esantys⁷.

Menonui nei pats mitas, nei juo numanomi dividendai filosofavimui neturėtų daryti didesnio įspūdžio, nes sofistai jusliško žmogaus matu yra nureikšminę tiek dievus, tiek anapussybę, tačiau jį suintriguoja neįprastai aidinti Sokrato frazė, kad mokymasis yra atsiminimas. Atrodo, Sokratas tik ir laukė, kol Meno-

nas užkibs ant šio jauko, tačiau užuot ėmęs aiškinti, kas numanoma ta fraze, jis paprašo Menoną pakviesti ką nors iš jo palydos. Pasirinkęs net vardu neminimą jauną vergą, Sokratas pradeda braižyti ant žemės kvadratą bei papildomas linijas. Pagrečiui jis uždavinėja beraščiui ir visiškai geometrijos neragavusiam berniūkščiui kryptingai formuluojamus klausimus ir veikiai išprovokuoja šį suformuluoti Pitagoro teoremos išvadą.

Pitagoro teorema ir jos įrodinėjimas nėra kokių nors ypatingų diskusijų dalykas. Šiuo metu priskaičiuojama apie 400 jos įrodymų, tad net galima pasakyti, jog kas netingi, tas gali savąjį įrodymo būdą susigalvoti. *Menone* Platonas originalumo nesivaiko ir verčiasi klasikiniu euklidiškuoju įrodymo būdu. Jo valia menoniškasis Sokratas nubraižo ant žemės kvadratą, kurio kraštinė lygi dviem pėdoms ir paprašo kamantinėjamo berniūkščio atsakyti į klausimą, kokia turėtų būti kito kvadrato kraštinė, kad jo plotas būtų dvigubai didesnis už nubrėžtąjį. Kitaip tariant, Pitagoro teorema numatomas santykis potencialiai suformuojamas jau pačioje įrodymo pradžioje. Užuoat tęsęs įrodinėjimą geometrams įprastu būdu, t. y. iš karto brėžęs papildomas linijas, Sokratas iš pradžių leidžia berniūkščiui tiesmukai suklysti, t. y. atsakyti, kad ieškomo kvadrato kraštinė turėtų būti dvigubai didesnė, o jau tada papildomais klausimais priverčia berniūkštį pripažinti, kad šis suklydo. Susiklosčiusią situaciją Sokratas gretina su ankstesniame pokalbyje Menono patirta būseną, kai šis įsivėlė į prieštaravimą išklodamas Sokratui savąjį dorybės iš-

manymą. Tada sutrikdytas Menonas sokratišką kamantinėjimo būdą prilygino paralyžiuojančiam elektrinės rajos įgėlimui. Dabar pats Sokratas savąjį nuotykią su berniūkščiu taip pat sieja su Menono vaizdingu palyginimu ir dar paaiškina, kad įprastai jis provokuoja savo pašnekovus pripažinti savo neišmanymą ir taip paruošia juos ieškoti teisingo išmanymo. Akivaizdu, kad abiem atvejais Platonas mėgina bent jau formaliai įkomponuoti į dialogą realaus Sokrato pokalbių pribuvėjiškąją specifiką. Gal ir neturėtų stebinti tai, kad Platonas ankstyvuoją savo kūrybos tarpsniu, regis, dar tikėjosi rašte imituoti sokratiškąją kamantinėjimo būdą ir išprovokuoti virtualius dalyvius, t. y. skaitytojus, gimdyti, jei ne dorybių, tai bent žinojimų dialogus. Vis dėlto tai, kad *Menone* iškilusis filosofas mėgina sukirpti sokratiškai net ir geometrinio samprotavimo būdą, jau verčia suklusti. Juk galėtų Sokratas ne iš kelmo spirtam Menonui tiesiog paminėti Pitagoro teoremą ar kokius kitus antikinės geometrijos teiginius kaip precedentą žinojimų, kurie operuoja esybėmis apskritai ir taip grįsti dorybės apskritai pažinimo galimybę. Jei Platonas *Menone* nepatingi aprašinėti, kaip jis ant žemės braižo kvadratą bei įrodymui reikalingas papildomas linijas ir figūras, jei Platonas tą samprotavimo būdą dar papildė ir sokratiškojo kamantinėjimo elementais, tai galima daryti išvadą, kad šio mąstymo būdo atžvilgiu jis puoselėja ypatingas viltis. Ar tik nebus Platonas antikinėje geometrijoje išvelgęs esybių apskritai arba esantibių pažinimo būdą? Argi abiem atvejais neoperuojama dvireikš-

mėmis esybėmis? Viena vertus, yra Menono vardijamos konkrečios dorybės bei iš būties retrospektyvos prognozuojama hipotetiškoji dorybė kaip esantybė. Antra vertus, yra gausybė konkrečių trikampių bei galimai ir tas idealus trikampis, kuriam galioja geometrų išsamprotauti santykiai. Jeigu geometrai, pasižvalgydami į jų pačių nubrėžtus brėžinius, gali nustatyti idealių geometrinių figūrų charakteristikas, tai kodėl išsižiūrėti į konkrečias dorybes nebūtų galima pažinti ir idealios dorybės arba dorybės kaip esantybės? Negana to, argi esybių dvireikšmiškumas neteikia vilties išveikti su dorybės kaip esantybės paieškoje iškilusia jos identifikavimo problema? Ir čia iš karto turėtų iškilti klausimas, o koks galėtų būti ryšys tarp žinojimui prieinamų konkrečių dorybių ir hipotetiškosios dorybės apskritai? Galbūt toks pat, koks yra tarp konkrečių trikampių ir idealaus trikampio?

Menone Platonas šio ryšio tiesiogiai dar neaptaria, tačiau kas mums trukdo pasižiūrėti į jo samprotavimus šiuo klausimu paskesniuose dialoguose? Pasirodo, antikos geometrai „naudojasi brėžiniais ir iš jų daro išvadą, bet jie turi galvoje ne tuos brėžinius, o tas figūras, kurių atvaizdai yra brėžiniai: jie samprotauja apie kvadratą patį savaime, apie įstrižainę pačią savaime, o ne apie čia nubrėžtąją. Panašiai ir apie visus kitus dalykus. Visas tas figūras, kurias nulipdo ar nupiešia, – jų atvaizdai būnų šešėliai arba atspindžiai vandenyje, – jie panaudoja kaip atvaizdus, kad surastų ir pamatytų tuos aukštesnius objektus, kuriuos galima tik protu suvokti“ (*Vals-*

tybė, 510d-511a). Skaitant šį geometrinio samprotavimo specifikos aprašymą gali kilti mintis, kad Platonas brėžinius geometrijoje traktuoja visiškai nūdieniškai, t. y. vien kaip pagalbinę vaizdinę priemonę. Taigi galėtume pagalvoti, kad jis nemano, jog brėžiniuose galėtų būti nors kiek to mąstomojo turinio, kuriuo operuoja geometras, kai jis mąsto apie trikampį patį savaime ar kokią kitą figūrą. Vis dėlto *Valstybėje* pateikta ontognoseologinė padalintos linijos analogija verčia daryti visai kitokią išvadą, nes čia iškilusis klasikas mąstomuosius turinius priskiria net daiktų atvaizdams vandenyje (510a). Kitaip samprotauti ir neišsina, jei tik tariama, kad vaizduotė ir mąstymas yra logiškai susieti. Jei pažinimo turinius generuoja jusliškai patiriamas vaizdinys, tai kuo prastesnės kokybės yra tas vaizdinys, tuo labiau nevisavertis yra juo pamatuotas mąstymo turinys ir tuo menčiau toks turinys pakylėja prie visavertio turinio, kuriuo disponuoja esantybės. Štai kodėl siela, naudodamasi netgi daiktais kaip atvaizdais, vis dėlto ypač vertina tuos, „kuriuose suranda didesnę ryškumą“ (511a).

Iš čia kyla gal ir kiek akį režiantis iškilus klasiko atsainus požiūris į vaizduojamuosius menus. Tapyba jam yra idėjas mėgdžiojančių daiktų mėgdžiojimas, t. y. trečias vanduo nuo tobulų idėjų kisieliaus. Kasdieniškai samprotaudami ir mes galvotume, kad Pitagoro teorema griežtai galioja tik jusliškumo anapussybėje neva esančiam idealiam trikampiui, o jau pagaliuku nukeverzotam trikampiui Pitagoro teorema galiotų tik apytikriai. Taip galvojant randasi paaiš-

kinimas, kad ne tik geometrai, bet netgi Sokrato kalbinamas berniūkštis, pasižvalgydamas į nubrėžtą statų trikampį, gali jusliškai suvokti šio trikampio keverzotumu pamatuotą nevisavertį santykį tarp jo statinių ir įstrižainės kvadrato, o jau po to, atsispirdamas į šį suvokimą, turinio loginio išbaigtumo kryptimi veikia pasikelti iki visavertio atitinkamo santykio įžvalgos idealiajame trikampyje, arba, kaip sakytų Platonas, galėtų pasamprotauti apie patį trikampį. Taip interpretuojamame pažinimo procese svarbu būtų ne tiek tai, kad pasakymito, siela jos prigimtinėje anapussybėje yra regėjusi statųjį trikampį apskritai, o veikiau tai, kad tarp čia jusliškai patiriamų ir šia reikšme šešėliškų trikampių bei tarp jusliškumo anapussybėje tvyrančio trikampio apskritai yra loginė sąsaja. Tai ji turėtų užtikrinti, kad pažinimas kaip atsiminimas jusliškai neprieinamoje ir šia reikšme nepažįstamoje anapussybėje nepaklystų ir temizuotų kaip tik ieškoma esybę. Dėl šio labai svarbaus identifikavimo aspekto platoniškoji anamnezė turėtų funkcionuoti kaip atpažinimas.

Jaunam vergui nusisekusį Pitagoro teoremos įrodymą menoniškasis Sokratas reziuumuoja kuklesnėmis išvadomis. Jei jo kalbinamas berniūkštis niekada nesimokė nei geometrijos, nei jokių kitų panašių dalykų ir, vien atsakinėdamas į jam užduodamus klausimus, veikia pats suformulavo Pitagoro teoremos išvadą, tai išeitų, kad jis jau turėjo tas nuomones (ἔχει δὲ ταύτας τὰς δόξας), kurių nebuvomokintas. „O jeigu jis neįgijo jų dabartiniame gyvenime, tai akivaizdu, kad kažkuriuo kitu laiku (jas) turėjo ir išmo-

ko“ (*Menonas*, 85e–86a). Sokrato galva, tai patvirtina mito apie sielų persikėlimą pagrindinę prielaidą: „Jei visada (tikrai) esančių (dalykų) tiesa glūdi mūsų sieloje, tai nemirtinga turėtų būti siela (οὐκοῦν εἰ ἀεὶ ἡ ἀλήθεια ἡμῖν τῶν ὄντων ἐστὶν ἐν τῇ ψυχῇ, ἀθάνατος ἂν ἡ ψυχὴ εἴη)“ (86b). Ir nors *Menonas*, gal kiek ir priblokštas niekuo neišsiskiriančio jo palydos berniūkščio gebėjimo, anot Sokrato, prisiminti Pitagoro teoremą, tik pritarinėja savo pašnekovui, šis vis dėlto nėra visiškai tikras dėl visų jo išsakytų teiginių teisingumo ir rezervuotai prisipažįsta, kad jis „visais atžvilgiais vis dėlto negalėtų savojo samprotavimo labai užtikrintai išbaigti (καὶ τὰ μὲν γε ἄλλα οὐκ ἂν πάνυ ὑπέρ τοῦ λόγου διουχυροσαίμην)“ (86b).

Akivaizdu, kad abejonės artikuliuojant vilčių teikiančią anamnezės sampratą išskyla ne Sokratui, o Platonui. Jei šis *Menone* atideda anamnezės detalizavimą, keičia samprotavimų kryptį ir jau imasi svarstyti apie tai, ar dorybė gali būti išmokinama, tai, matyt, tame detalizavime susiduria su rimtomis problemomis. Užuoat kartu su Platonu moję ranka į galimas problemas, pasiremdami jo mąstymo prielaidomis, pasigilinkime, kaip galėtų klostytis toji anamnezė. Taurus, kad vaizduotė ir mąstymas yra logiškai susieti, Platonas turėtų neabejoti nei juslinio pažinimo teorija, nei ta teorija grindžiama žmogaus mato nuostata. Ir nors šiuo matu sofistai tiesiogiai įteisinio politinės veiklos subjektą ir taip išplėtė graikiškosios politinės demokratijos ribas, tačiau argi tas matas nedemokratizavo ir filosofavimo? Jei kiekvienas

žmogus yra visų dalykų matas, tai ir filosofavimo dalykuose visi įgyja lygias teises. Argi po sofistų netenka pripažinti, kad filosofuojantis yra ne kokius nors išskirtinius gebėjimus turinti būtybė, kaip kad apie save skelbė Pitagoras, o bet kuris konkretus žmogus? Argi Sokrato nurodytas naujasis filosofavimo siekis – raginimas pasirinkti sielą, kad ji būtų kuo geresnė arba dorybės siekis nėra taikomas kiekvienam žmogui? Nėgana to, Platonui užsimojus dorybės siekį pelnyti filosofavimui įprastu samprotavimų būdu, t. y. transformuojant sokratiškąjį rūpestį sielos gerumu į dorybės pažinimą, tenka sutikti, kad tas pažinimas bent jau startuoti turėtų kaip jusles eksploatuojanti veikla. Argi ne dėl šios aplinkybės Platono akį patraukia jusliška patiriamus vaizdinius naudojanti, tačiau kažkaip iki esybių apskritai pakylanti geometrija? Argi ne siekdamas pagrįsti geometrinio samprotavimo būdą kaip esybių apskritai temizavimo universalų metodą, Platonas *Menone* nepasibodi pademonstruoti, kad bet kas, netgi beraštis vergas, gali sėkmingai pasinaudoti šiuo mąstymo būdu? Geometrinio mąstymo precedentu grindžiamos anamnezės išėities pozicija turėtų būtų kokios nors konkrečios esybės juslinė pagava. Tarkime, kad ji kažkaip sugeneruotų nevisavertį mąstomąjį turinį. Atspiriant į šį turinį reikėtų kilti visaverčio jo atitikmens⁸ link, tačiau kas ir kaip galėtų tai padaryti? Jei tas visavertis turinys yra būtiškas, taigi ir vien mąstomas, tai kaip galėtų jį temizuoti konkretus žmogus, kuris, kol yra gyvas, niekaip negali nuo juslinės pagavos išsisukti. Jei

juslės yra kokybiško pažinimo kliuvinys, tai reikėtų mėginti kažkaip jas eliminuoti. Nuosekliai mąstant, tenka padaryti išvadą, kad reikėtų atsikratyti jų subjekto, t. y. kūno. Argi Platonas nesvarsto apie tokią išeitį *Faidone*⁹? Pagrečiui tenka daryti išvadą, kad į pačias tas esybes taikanti anamnezė turėtų numanyti alternatyvų (mąstymo) subjektą¹⁰. Tame pat *Faidone* Platonas kaip tik ir mėgina griežčiau pagrįsti anamnezę bei demarkuoti galimą jos subjektą, t. y. etiškai konstituotą sielą. Anamnezės apraiškas jis išžvelgia jau ir įprastiniame kasdieniame mąstyme.

Ar sutinkate ir su tuo, kad jei žinojimas atsiranda tam tikru būdu, jis yra prisiminimas (ἀνάμνησιν εἶναι)? Štai koki būdą turiu galvoje: jei kas nors išvydęs, išgirdęs ar kaip kitaip patyręs, pažįsta ne tik šį dalyką, bet kartu pagalvoja apie kitą, priklausantį ne tam pačiam, o kitam žinojimui, ar ne teisinga būtų teigti, kad žmogus prisiminė tai, kas jam atėjo į galvą (*Faidonas*, 73c–d)?

Jis atkreipia dėmesį į tai, kad taip funkcionuojančiame jusliškame (at)pažinime vyksta jusliška patiriamų dalykų gretinimas arba lyginimas. Ši gana įprasta procedūra vis dėlto numato visai neįprastą prielaidą. Mat herakleitiškai žvelgiant, visi jusliška patiriami dalykai yra unikalūs, tad ir griežta reikšme nesulyginami. Jeigu jie vis dėl to yra dirbtinai lyginami, tai tokie veiksmai numato juos įgalinančią paties to lygu prielaidą. Aptikus patį „lygu“, greta jo pasimato ir kitos įprastine kasdieniška jusline patirtimi nepasiekiamos esantybės¹¹: „pats ,gražu‘, pats ,gera‘, ,teisinga‘, ,dora‘, žo-

džiu, visa, kam klausinėdami ir atsakinėdami dedame antspaudą ,kas yra“ (75d). Kadangi pats lygu ir panašios esantybės aptinkamos eksploatuojant vien loginius ryšius tarp sąvokų, tai, matyt, galima daryti išvadą, kad *Faidone* atsiminimas įgyja ir konkrečių samprotavimų prielaidų loginės rekonstrukcijos reikšmę. Tame pat dialoge Platonas jau detalizuoja *Menone* pateikto mito prielaidą, kad „visa prigimtis yra susijusi“ (*Menonas*, 91c), t. y. padaro išvadą, bent jau esantybės sritį „iš tiesų gėris ir (loginė) privalomybė (turi) surišti ir kartu laikyti (ἀληθῶς τὸ ἀγαθὸν καὶ δέον συνδεῖν καὶ συνέχειν)“ (*Faidonas*, 99c). Iš čia kyla, kad filosofavimui reikšmingus dalykus temizuoti besitaikantis subjektas – etiškai dygsniuota siela turėtų paisyti ne tik mąstymo logiškumo, bet papildomai dar pasirūpinti ir mąstymo intencionalumo kontroliavimu. Būtent čia Platonas veikia ir suranda kompromisinį sprendimą, kaip įsisveikti su sielos kilimui prie būties sparnus¹² vis pakierpančiu jusliško mąstymo subjektu – kūnu. Juk užuot sukus galvą, kaip apskritai juo atsikratyti, galima pamėginti nureikšminti šį pažinimo subjektą steigiantį intencionalumą¹³. Filosofavimo intencionalumo vertybinio perorientavimo kryptį ir būdą Platonas jau gvildena *Puotoje* ir *Faidre*, kur pateikia filosofavimo grožio akivaizdoje sampratą.

Nei *Menone*, nei *Faidone* Platonas net ir nemėgina detalizuoti anamnezės kaip pažinimo būdo. Abiem atvejais pati anamnezės galimybė grindžiama precedentiškai – *Menone* ji konstatuojama įrodinėjant Pitagoro teoremą, o *Faidone* –

rekonstruojant neva juslinio pažinimo nejuslinės prigimties prielaidą. Negana to, abiem atvejais ji eksploatuojama kaip argumentas, kuriuo grindžiamas sielos nemirtingumas. Savo ruožtu šiuo pagrindinėjimu taip pat siekiama ne tiek suteikti paiką viltį mirties baime neretai besigalaujančiam žmogui, o veikiau demarkuoti filosofavimo subjektą, būtent atriboti jį nuo sofistų išdidinto jusliškojo arba kasdienio mąstymo subjekto. Susitelkiant šiame etiškai konstitutuotame subjekte, jau galima mėginti detalizuoti ir filosofavimui rūpimos būties pažinimo būdą. Vis dėlto filosofavimo subjekto demarkacija nereiškia sofistinio mąstymo subjekto anihiliacijos, nes ja vien nubrėžiama skiriamoji riba tradicinėje visumiškoje sielos sampratoje tarp sofistikojo¹⁴ ir filosofiškojo mąstymų subjektų¹⁵ bei konstatuojamas paskutiniojo, t. y. etiškai dygsniuotos sielos, santykiškas autonomiškumas. Dėl šios aplinkybės konstruojant pažinimo teoriją tenka atsižvelgti į visą sielos pažintinę veiklą, taigi įtraukti į ją ir sofistinę juslinio pažinimo teoriją¹⁶. Loginio ryšio tarp vaizduotės ir mąstymo prielaida ne tik neleidžia Platonui suabejoti šios teorijos kokybe, bet lemia ir platoniškosios ontologijos savitą pavidalą. Sutariant su sofistais, darytina išvada, kad jusliškai pažįstami dalykai yra tiesa, o sekant Parmenidu ir Sokratu, kad esančių daugiu virtusi būtis turėtų būti vienintelis tikras dalykas. Platonas suranda subtilų būdą, kaip suderinti šį gnoseologinių ir ontologinių akcentų išsibarsčymą skirtinguose objektuose. Užuoat mėginęs tiesmukai gelbėti tiesą ir kriti-

kuoti jusliškojo pažinimo kokybę, jis tiesiog devalvuoja jusliškojo pažinimo objektų ontologinį statusą prilygindamas juos šešėliams. Taip galbūt ir randasi net Platono dialogų neskaičiusiems gerai žinomas požiūris apie tikrą idėjų pasaulį ir jas mėgdžiojančius šešėliškus daiktus. Vis dėlto pats Platonas tokio požiūrio pirminį pavidalą galbūt įžvelgė *Menone* pateiktame geometrinio samprotavimo būde. Argi geometrijoje naudojami brėžiniai ir neva jusliško anapusbėje tvyrančios idealios geometrinės figūros tarpusavyje nesantykiauja kaip šešėliai su tikrais dalykais? Nors Platonas iš pradžių net vylėsi geometriniame mąstymo būde suradęs kelią į būtį, tačiau veikiai turėjo konstatuoti, kad idealios geometrinės figūros negali priklausyti būčiai. Mat sutariant su Parmenidu, būtis yra vien mąstoma¹⁷ bei vertybiškai sustyguota¹⁸, o geometriniai samprotavimai negali išsiversti be jusliško dėmens ir yra vertybiškai neutralūs. Tačiau Platonui geometrija darė tokį įspūdį ir teikė tiek vilčių, kad jis geometrinį samprotavimo būdą universalizavo, ontologizavo ir veikiai kanonizavo jo ontognoseologinius samprotavimus vainikuojančioje padalintos linijos analogijoje. Argi ne pasižvalgant į geometriniuose samprotavimuose naudojamus brėžinius šios analogijos apačioje atsideria atvaizdai, t. y. daiktų šešėliai, jų atspindžiai vandenyje ir kiti panašios prigimties dalykai¹⁹? Argi šias efemeriškas esybes ontologizavus netenka kasdieniškai svarbiems jų originalams – žmogaus matu permatuojamiems dalykams – skirti hierarchiškai aukštesnę poziciją

šioje schemeje²⁰? O skiriamoji riba šioje linijos analogijoje tarp regimosios ir vien protu mąstomos dalies, argi ji ir jos įveikimo būdas nėra tiesiog perimta iš geometrijos²¹? Platonas juk visai atvirai teigia, kad pirmoji protu suvokiamos dalies sritis pasiekama samprotavimais, kuriuose vien logiškai išskleidžiami matematinių prielaidų turiniai²². Tačiau matematinės esybės nėra būtiškos, tad platoniską ontognoseologinę hierarchiją vainikuoja žmogaus matu modifikuota būtis, t. y. esantysių daugis, kurį jau riša ne vien loginė, bet ir vertybinė būtinybė. Kiekviena esybės sritis yra savitai dygsniuota, tad ir numano savitą prieigą.

Dabar keturioms linijos atkarpoms priskirk keturias sielos būsenas – aukščiausiaji pakopa yra tiesioginis supratimas (νόησις), antroje vietoje – samprotavimas (διάνοια), trečioje vietoje – (pa)tikėjimas (πίστις), o paskutinėje – įsivaizdavimas arba spėjimas (εἰκασία) – ir surikiuok jas tokia tvarka: kuo kuri nors iš jų labiau persiėmusi tiesa ir tikrove, tuo labiau ji

persiėmusi ir aiškumu bei ryškumu (*Vals-tybė*, 511d–e).

Akivaizdu, kad anamnezei vietos čia nebelieka. Jos atžvilgiu Platono filosofavime susiklosčiusi situacija primena baigtį pažintinio projekto, kurio XX a. pradžioje ėmėsi L. Witgenšteinas. Traktuodamas kalbą kaip pasaulio atspindį, šis filosofas buvo užsimojęs ją logiškai išgryninti, t. y. išskirti joje atominius tiesos faktus bei taip pagrįsti mokslo pretenzijas į tiesą. Berašant *Loginį filosofinį traktatą*, autoriui ėmė aiškėti, kad jo užmojis nepamatuotas, tačiau šis analitinio mąstymo klasikas, užuot numetęs projektą į šiukšlyną, nesėkmėje išvelgė pozityvų rezultatą, tad reziūmavo savo kūrinių metaforiška išvada, kad palypėjus kopėčiomis, galima jas ir nuspirti. Savo ruožtu Platonas pasinaudojo anamneze demarkuodamas filosofavimo subjektą ir, atrodo, puoselėjo nemažas viltis jos kaip pažinimo būdo atžvilgiu, tačiau išvelgdamas jo detalizavimo problemas, pamažu ją pamiršo.

Literatūra

- Bluck R. S. 1961. *Plato's Meno*, edited with Introduction and Commentary. Cambridge: Cambridge University Press.
- DK = Diels H., Kranz W. 1951–1952. *Die Fragmente der Vorsokratiker*, Griechisch und deutsch von H. Diels, 6 Aufl., hg. von W. Kranz, Bd. I–III, Berlin: Weidmannsche Buchhandlung.
- Klein, J. 1965. *A Commentary on Plato's Meno*. Chapel Hill: University of North Carolina Press.
- Plato. 1967. *Meno*. *Plato in Twelve Volumes*, Vol. 3, translated by W. R. M. Lamb. Cambridge, MA, Harvard University Press; London, William Heinemann Ltd. Prieiga per internetą: <https://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.01.0178%3Atext%3DMeno%3Asection%3D70a>.
- Platon. 1856. *Menon (De virtute)*. *Platons Werke*, zweiten Teiles erster band, dritte Auflage, Nach der Uebersetzung von Friedrich D. E. Schleiermacher. Berlin: Reimer Verlag. Prieiga per internetą: <http://www.opera-platonis.de/Menon.pdf>.
- Platon. 2000. *Ménon*. *Platon et ses dialogues*, Traduction annotée en français par Bernard Suzanne. Prieiga per internetą: <https://www.plato-dialogues.org/fr/pdf/menon.pdf>.
- Platonas. 1999. *Faidonas*, iš senosios graikų k. vertė T. Aleknienė. Vilnius: Aidai.
- Platonas. 1996. *Faidras*, iš senosios graikų k. vertė N. Kardelis. Vilnius: Aidai.
- Platonas. 2009. *Sokrato apologija*, iš senosios graikų k. vertė N. Kardelis. Vilnius: Aidai.

Platonas. 2020. *Teaitetas*, iš senosios graikų k. vertė T. Aleknieienė. Vilnius: Žara.

Platonas. 2014. *Valstybė*, iš senosios graikų k. vertė J. Dumčius. Vilnius: Margi raštai.

Scott, D. 2006. *Plato's Meno*. Cambridge: Cambridge University Press.

Sharples R. W. 1984. *Plato's Meno*, edited with Translation and Notes. Chicago: Bolchazy-Carducci.

Vitgenšteinas L. 1995. *Rinktiniai raštai*, vertė R. Pavilionis, Vilnius: Mintis.

Weiss R. 2001. *Virtue in the Cave: Moral Inquiry in Plato's Meno*. Oxford: Oxford University Press.

Nuorodos

- ¹ „Kadangi yra galutinė riba (πεῖρας), tai apskliaustas jis iš visų pusių ir panašus į tobulai nugludintą rutulį (εὐκύκλου σφαίρης ἐναλίγκιον ὄγκω)“ (DK28 B8 42–43).
- ² „Tuo tarpu visa (kita) turi būti vien [tušti] vardai, kuriuos mirtingieji nustatė, įtikėję juos esant tikrus: atsirasti ir išnykti, būti ir nebūti, keisti vietą bei mainytis spalvų žaismui“ (DK28 B8 38–40).
- ³ „Mat aš nedarau nieko kito, o tik vaikštau aplinkui, įtikinėdamas jus – ir jaunesnius, ir vyresnius – nesirūpinti nei savo kūnais, nei turtais pirmiau ir labiau nei savo siela, kad ši būtų kuo geriausia“ (*Sokrato apologija*, 30a–b).
- ⁴ *Menonas* yra vienas ankstyvųjų Platono dialogų, tačiau jame jau mezgasi ir daugybė kitų pasakesniuose dialoguose išplėtotų Platono filosofijos idėjų. Dėl šios aplinkybės *Menonas* yra susilaukęs Platono filosofijos tyrinėtojų pelnyto dėmesio. Iš svarbesnių didesnės apimties tyrinėjimų būtų galima paminėti Bluck 1961, Klein 1965, Scott 2006, Sharples 1984, Weiss 2001.
- ⁵ *Menono* ištraukos originalo kalba pateikiamos iš leidinio (Plato 1967). Iš senovės graikų kalbos jas vertė straipsnio autorius.
- ⁶ Plg.: „Bendra [tai, kas siejasi. – S. J.] yra tai, nuo ko aš pradėdu, nes vėl aš čia pargrįšiu (ξυνὸν δέ μοί ἐστιν, ὁππόθεν ἄρξωμαι τόθι γὰρ πάλιν ἴξομαι αὖθις)“ (DK28 B5).
- ⁷ „Šiaip ar taip, nutariau judėti šitokiu būdu: kiekvienu atveju remiuosi teiginiu, kuris, mano galva, yra [vertybiškai. – S. J.] stipriausias (ἔρρωμενέστατον), ir kas man pasirodo su juo [logiškai. – S. J.] sutinkant, tai laikau teisingu – kalbu apie priešastį ir visa kita, – o kas nesutinka, laikau neteisingu“ (*Faidonas*, 100a).
- ⁸ Plg.: „Daiktą gražų padaro ne kas kita, o vien grožis: ar tai grožio buvimas jame, ar tai bendrystė, ar dar koku kitu keliu ar būdu jis čia atsiranda. Mat dėl šito dalyko dar nesu tikras, bet tikrai žinau, kad visi gražūs daiktai yra gražūs dėl grožio“ (100d).
- ⁹ „Žmonės, kurie rimtai užsiima filosofija, tie žmonės siekia tik vieno – numirti ir nebegyventi“ (64a).
- ¹⁰ „Žodžiu, tikrai turime pakankamą įrodymą, kad jei ketiname ką nors tyrai pažinti, privalome kratytis kūno ir pačia siela regėti pačius dalykus. Tada pagaliau turėsime tai, ko geidžiame ir sakome mylį, – išmintį. Tada, kai baigsime gyvenimą – taip rodo mūsų svarstymas, o kol gyvename – ne. Mat jei susidėjus su kūnu nieko tyrai neįmanoma pažinti, tai viena iš dviejų: arba niekur negalima pasiekti žinojimo, arba baigus gyvenimą“ (66d–e).
- ¹¹ *Faidone* pateikiamuose pažintiniuose samprotavimuose Platonas padidina to paties matu grindžiamo logiškumo aspektą, todėl kalba apie pačias tas esybes, bet pagreičiai dar vartoja ir esantybės terminą. „Turbūt garsiai šauktum, jog nežinai kito būdo bet kuriam daiktui atsirasti, jei ne dalyvaujant kaip tik toje esantybėje (τῆς ἰδίας οὐσίας), kurioje jis dalyvauja“ (101b).
- ¹² Plg.: „Būdama tobula ir sparnuota, siela skrajoja aukštybėse ir tvarko visą pasaulį“ (*Faidras*, 246c).
- ¹³ „O jei kalbėsime apie paties pažinimo įgijimą? Kliudo kūnas ar ne, kai tyrinėdami pasiimame jį bendrininku? [...] Tai kada gi siela prisiliečia prie tiesos? [...] Na, o geriausiai ji turbūt tada protauja, kai niekas iš šių dalykų jai netrukdo: nei klausia, nei rega, joks skausmas, joks malonumas, bet kai ji pasilieka pati su savimi ir pasako kūnui ‚sudies‘ ir kiek įmanoma vengdama su juo bendrauti bei liestis, veržiasi prie būties“ (*Faidonas*, 65a–c).
- ¹⁴ „Siela yra vien juslinės patirtys ir nieko daugiau (τε μηδὲν εἶναι ψυχῆν παρὰ τὰς αἰσθήσεις)“ (DK80 A1 51).
- ¹⁵ „Sielą prilyginkime *sparnuotos* dvikinkės ir vadeliootojo jungtinei galiai; dievų ir žirgai, ir va-

deliotojai yra dori ir kilę iš dorųjų, o likusių (sielų) jie yra mišrūnai. Pirma, kinkinį valdo mūsų [sielos] valdovas; antra, vienas jo žirgas yra išvaizdus ir doras ir gimęs iš tokių pat (žirgų), kitas žirgas – šio priešingybė, kilęs iš priešingų protėvių, tad neišvengiama, kad vadelioti yra sunkus ir nuobodus darbas“ (*Faidras*, 246a–b).

¹⁶ „Žinojimas yra ne kas kita, bet vien juslinė patirtis (οὐκ ἄλλο τί ἐστὶν ἐπιστήμη ἢ αἴσθησις)“ (*Teaitetas*, 151e).

¹⁷ „Tas pat yra mąstyti ir būti“ (DK28 B3).

¹⁸ „Ir niekada įsitikinimo galia neleis, kad iš esančio rastūsi kas nors kita, išskyrus jį patį. Juk teisingumas neatleidžia savo grandinių ir niekam neleidžia nei rasti, nei nunykti, bet laiko tvirtai“ (DK28 B8 12–14).

¹⁹ „Į vieną iš tokiu būdu gautų atkarpų pateks atvaizdai. Atvaizdais aš vadinu šešėlius, paskui atspindžius vandenyje ir kietų, lygių kūnų paviršiuje ir kitus panašius dalykus“ (*Valstybė*, 509e-510a).

²⁰ „Į kitą atkarpą, kuri yra panaši į pirmąją, sudėk visus gyvus padarus, visokių rūšių augalus ir pagamintus daiktus“ (510a).

²¹ „Dabar pamėgink įsivaizduoti, kad ta atkarpa yra padalinta į tai, kas tikra, ir tai, kas netikra: koks yra santykis tarp to, ką mes manome, ir to, ką tikrai žinome, toks bus santykis su tuo, kieno jis yra atvaizdas“ (ten pat).

²² „Pirmąją tos atkarpos dalį siela būna priversta susisieškoti remdamasi prielaidomis ir naudodamasi kaip atvaizdais tais daiktais, kurie anksčiau aptartoje buvo atvaizdų originalai“ (510b).